

KUŞATILAN BEN'İN BİLİŞ DÜZEYİ YORUMU: YÜCE BİREY BAĞLAMINDA YUNUS*

COGNITION CONTEXT INTERPRETATION OF ENCIRCLED 'ME' YUNUS AS PART OF GLORIOUS INDIVIDUAL

Fatih ŞAYHAN**

ÖZ: 13-14. yüzyıl Anadolu coğrafyası; Türk insanının atalar belleğinden getirilen yaratıcı ve yaratılan evren ile ilgili yaklaşımlarını; yeni sosyal yapılanmaların getirileri ile birlikte yeniden yorumladığı bilişsel düzlemde başkalaşımın yaşandığı bir döneme göndermede bulunur. Söz konusu dönem içerisinde Yunus, çağdaşlarının aksine -değişenin aktarıcılarının- varlık alanına yapılan tehditlere karşı korunma ve bireysel anlamda aşkın değerlerine ulaşabilme yolunda en önemli tarihsel varlık alanı olan “dil”i sayesinde yazdıkları ile kendisini içselleştirme yolunda karşılıklı bir ilişkiye girmiştir. Bu bakımdan kendisi ile olan deneyimini yoğunlaştıran Yunus, dili soyutlayabilme ve anlamdan öte sözcüklere yüklediği sembolik dil bakımından sanatsal bağlamda evrensel bir düzleme ulaşmıştır. Bu durum söz'den öte içsel anlamda bir farkındalık düzeyinin gelişim aşamasının dil aracılığıyla dışavurumudur. Farkındalık düzeyi ile birlikte bilişsel bir gelişim yaşayan Yunus, atalar belleğine yapılan ontik dokunuş sayesinde toplumsal anlamda yaratıcıyı ve yaratılan evreni bütüncül düzlemde kavramanın olanaklılığını söze dönüştürmüştür. İnsanın yaratılışı gereği yeryüzüne getirmiş olduğu kavramsal değerler üzerinden - ötekileştirme yolu ile- bireyselleşme sürecini başlatan Yunus, kendilik değerleri ile bütünlüşerek varlık alanını toplumsal yol göstericilik boyutuna taşımıştır. Bu bakımdan, kendi merkezine doğru yaptığı yolculuğu kendi dışına çıkıp düşünce ve akıl merkezinde konumlandırılan Yunus, tarihsel varlık alanından geleceğe dönük toplumsal bir bilgi alanı açmıştır. Bu çalışmada, Yunus'un şiirleri tarihsel ve metinsel bağlamda ele alınmış; kişisel zamanın ve nesnel dünyanın geçici görüntü düzeylerinin ötesinde toplumsal bir(ey)leşme düzeyi bağlamında okunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yunus, bireyselleşme, kendilik değerleri, kuşatılan ben, sembol dili

ABSTRACT: 13-14. century Anatolian geography refers to a period in which metamorphosis is experienced in the cognitive context reinterpreted with the introduction of new social structures with the approaches of the Turkish people to the creative and created universe brought from the ancestral memory. During this period, Yunus has been in a dialectical relationship with his writings by means of the language, which is the most important historical realm of existence, in order to protect it against the threats and to reach the values of love in

* Bu makale 8-10.12.2017 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen “4th International Conference on Humanities and Educational Research” başlıklı konferansta sunulan ve basılan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş Türkçe halidir.

** Yrd. Doç. Dr. - Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Ardahan - fatihsayhan@ardahan.edu.tr

the individual sense, contrary to his contemporaries. In this respect, the language has reached a universal level in the artistic context in terms of symbolic language which can be abstracted and implicitly conveyed to other words. This is the expression through the language of the developmental stage of a level of awareness in the inner sense, rather than the word. Yunus, who has a cognitive development with a level of awareness, transforms the possibility of creativity in the social sense and the possibility of conceiving the created universe in a holistic form owing to the ontic touch to the ancestral memory. Yunus, who initiated the process of individuation through the conceptual values that human has brought to the earth by means of creation, has integrated the values of self into the dimension of social guiding. In this respect, Yunus, who has moved his journey towards his own center out of his mind and placed himself in the center of thought and reason, has opened up a societal field of knowledge from the field of historical being to the future. In this study, the poems of Yunus were handled in a historical and textual context; in the context of a social level of engagement beyond the temporal levels of personal time and the objective world.

Keywords: Yunus, individualization, values of individualism, encircled me, symbol language

Giriş: Zamanın ve Coğrafyanın Kuşatıcılığında Kaplanan “Ben/ler”

10-14. yüzyıl Anadolu coğrafyası arka plan kültüründe getirmiş olduğu kaybetme, sahip olma ve yönetme merkezli ideolojik yaklaşımlar ile birlikte düşünsel anlamda bilişsel kaosların ve zihinsel başkalaşımaların yaşandığı bir geçiş dönemini kapsar. Tarihsel bağlamda siyaset merkezli karmaşıklıkların olduğu dönemde Selçuklu Devleti, Anadolu’yu dış etkilerden koruyarak bilimsel anlamda bir kültür merkezi haline getirmiştir. Dönem aynı zamanda 13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu’nun Moğol baskınları ile kuşatılmak istendiği tarihsel olaylara sahne olmuştur. Moğolların zayıflaması ve Bizans direnişlerinin kırılması ile birlikte Türk beylikleri birimlere ayrılmış ve Anadolu bütüncül bağlamda yönetsel bir süreçten geçmiştir. İnsan, tek bir varlık olarak ait olduğu toplumun deneyimlerini, ruhsal gelişim sürecini ve yaşama bakış açısını deneyimlerin aktarılması yolu ile şimdiye getiren bir varlıktır. Aynı zamanda insan, değişen ve dönüşen çevrenin düşünsel anlamda bağlantılarından kop(a)madan (kopamadığı için) geçmiş-şimdi-gelecek düzleminde dünyaya bakmaya çalışır. Sanatsal bağlamda geriye dönük binlerce yıllık deneyimlenen dünya, atalar belleğinin getirileri ile yeniden yorumlanır ve sanat boyutu ile -başka bir gözden- tüm insanlığa kazanım olarak sunulur. Bu bakımdan sanat; bireysel olmaktan öte zamanın yıpratıcılığına karşı kendisini şimdide yenileyen kolektif ruhun anlatıya yansıyan yüzüdür. 13-14. yüzyıl Anadolu Türk insanının düşün yapısı; atalar belleğinden getirilen yaratıcı ve yaratılan evren ile ilgili yaklaşımların; yeni sosyal yapılanmaların getirileri ile birlikte yeniden yorumlandığı bir bilişsel düzeydedir. Batınî yaklaşımlar ile kuşatılmaya çalışılan Türk biliş düzeyi, binlerce yıllık deneyimlediği dünyayı, geçmişin bilgi ve edinimlerinden hareket ile toplumsal anlamda; kendilik değerleri üzerine kurulu sosyal bir yapılanmaya aktarmıştır. Söz konusu yapılanma ve yaklaşım ise en olgun dönemine -metinsel bağlamdan hareket ile- Yunus Emre ile ulaşmıştır.

Dolayısı ile söz konusu süreçte Anadolu’da yaşayan Türk insanı, değişen dünyanın getirileri ile birlikte yaşamı okuma, anlamlandırma -yeni değerleri özümseme- yolunda bilişsel anlamda bir başkalaşım yaşamıştır. Başkalaşımın olgunlaştığı dönemde Yunus, çağdaşlarının aksine -değişenin aktarıcılarının- varlık alan(lar)ına yapılan ötekilik ilkesine karşı geçmişin dinamiklerini ayakta tutmuştur.

1. Geçmiş’in Biliş Düzeyine Ontik Dokunuş ve Birleşme Yolunda Karşıtlıkların Özümsemesi

“Sana ko didigüm gaybetdürür kin...”

İnsan, fiziksel anlamda yaşayan, yaşamak zorunda olan ve kendisini geleceğe aktarmak isteyen bir varlıktır. Söz konusu istenç, beraberinde yaşam kaygısını getirir. Yunus’un çıkmış olduğu yolda fiziksel ihtiyaçlarından öte ruhsal yaşam enerjisini başka bir boyuta aktarma yolunda ona Tapduk’un kapısı işaret edilir. Yunus’un bilinç/biliş düzeyine ilk dokunuş ve ruhsal ağırlık merkezini kendi içinde düşünmeye yöneltiş Taptuk Emre’nin görüntüsünde düşünsel anlamda arka plan kültürü yani bilinçaltında toplanan içerikler olmuştur; *“Yunus bir toğanıdı kondı Tapduk kolına”* (s. 190). Yunus, bu bakımdan kendisini Tapduk’un koluna konan bir “doğan” kuşu ile özdeşleştirir. İnsan bilinci, kendilik değerlerinin farkına vardığında kişisel içerikler bilinçaltı içeriklere doğru açılır. Bilinçaltında toplanan hazine, biliş düzeyine yönlen(diril)ir. Bu aşama, Yunus için “yeniden doğum alanına (Campbell, 2010: 107)” geçiş aşamasıdır. Bu bakımdan Yunus’a dokunan ruh, Tapduk’un görüntüsünde binlerce yıllık aktarımın biliş düzeyine Tapduk ile çekilmesidir. Yunus, atalar belleğinin kişisel birleşme üzerine kurulu ontik dokunuşunun farkına varır. İnsan, kendisini içselleştirme yolunda kendisi ile düşünsel anlamda karşılıklı özümseme sürecine girdiğinde kendi dışında var olan/görünen dünyayı da içselleştirerek bilinç düzeyini başka bir boyuta taşır. Bu noktada yaşanan dünyanın bütün soyut ve somut görüntü düzeyleri biliş düzeyinde yoğunlaştırılır ve biçimler öncelenerek gözden ötelenir. Görünen dünya(nesnel gerçeklik), görünmeyen düzlemde kavranır ve sembolik anlamda görünmeyen anlamlandırma süreci başlar. Bu aşama, olgunlaşma bakımından başlangıç aşamasıdır. Bilinçaltı içerikler yoğunlaştırılarak kişi bilişsel düzlemde başka bir boyuta taşınır. İnsan fiziksel olduğu kadar ruhsal anlamda da kendine dönmek ve kendi içinde oturmayı öğrenmek zorunda olan bir varlıktır. “Kendi içinden kendisinin dışına çıkma” süreci olarak tanımlayabileceğimiz söz konusu psişik süreç, insanın bilişsel anlamda kendisini deneyimleme, kendi üzerinde bakış açısını genişletme sürecidir. Bu aşamadan sonra kendi merkezine yönelen Yunus, bireyselleşme yolunda; insanın yaratılışı gereği yeryüzüne getirmiş

* Bu incelemedeki alıntılar; Abdülbâki Gölpinarlı, *Yunus Emre Divân ve Risâletü’n Nushiyye*, (İstanbul: Derin Yayınları, 2010) adlı çalışmadan alınmıştır.

olduğu ve her insanın içinde bulunan kozmik değerleri soyutlayarak kişileştirme yolu ile diyalektik bir süreç başlatır.

*“Sual itdüm bulara ne kişisiz
Ulunuz kimdürür kimin işisiz
Didiler kamusı **nefs** kullarıdur
Kamusunun tama’ ulularıdur
Akıl anun sözün çünkim işitdi
Tefekkür eyleyüb **kendüye gitti** (s. 7)
**“Sözüm kendözümedür nükte degül
Bilün can birlig’ ikilikte degül** (s. 20)*

Jung, gölgenin; bireysel bilinç dışında -tüm içerikleri kapsayan- öteki yüz olduğunu ve bireysel olduğu kadar tüm insanlarda var olan ortak karanlık içeriği kapsayan arketipik bir olgu olarak değerlendirilmesinden söz eder (Jung, 2009: 13). Bu bakımdan, gölge, kendimiz ile bütünleşme yolunda ilk yüzleşmemiz gereken öteki yüzümüz olduğu kadar yaratılıştan günümüze insanlığın da ortak karanlık yanıdır. Bildiğini bilmek de gölge olabileceği gibi kendimizi sağaltma (ruhsal birleşme) yolunda zihnimizde yarattığımız bütüncül karşıt değerler de özümsemesi gereken baskıladığımız yanımızdır. Nitekim insan, kendi içindeki karşıtlıkların bilişsel olduğu kadar dış dokunuş ile -içsel olmaktan öte dışarının teması-farkına varmalı; birleşme yolunda tüm insanlarda bulunan karşıt değerler ile yüzleşmelidir. “Kin, gıybet, nefret, öfke, hırs, açgözlülük, sabırsızlık” gibi kavramsal değerler üzerinden aklın önderliğinde düşünme; birleşme yolunda “ben” merkezli -içsel olduğu kadar dışsal anlamda da- özümseme yolunda bir çatışma önerisi her insana yapılan ontik bir uyarıdır. Nitekim insan, yeryüzüne öz varlığın bütüncül getirileri ile gelmiştir ve birleşme yolunda ilkin -kendisinden yola çıkarak- ötekileştirilen varlık alanı (gölgeler) ile içsel olarak keskin bir çatışma merkezli bütünleşme sağlamalıdır. İnsanın yeryüzüne maddenin özü olan dört öğenin taşıdığı içsel özellikler ve ruha giren Tanrısal ışık ile geldiğini ifade eden Yunus, ateş ve yelin iki yüzlülük, kibir, arzu gibi içsel öğeleri barındırdığını vurgular ve varlık düzeyindeki bu kavramları (*Toprağıla su, uçmakda yirlüdür. -Odıla yel, tamuda yirlüdür* (s. 4) yaratılış öncesi süreçte konumlandırarak insanın ruhuna taşıdığı mitik göndermelerini dizesel bağlamda açar. Yaratılış sonrası süreçte insanın öteki yüzünü kapsayan nefsin görüntü düzeylerini tek bir noktada toplayan Yunus, içten dışa doğru bir aktarım yolu ile söz konusu çatışmayı aklın işitimi yolu ile düşünce boyutuna taşır. Kendisini yeryüzünde Tanrı’nın değerler düzlemindeki varlık alanının taşıyıcı öznesi olarak gören Yunus, hakikat boyutuna ulaşabilmek için **“kendüye gitti”, “sözüm kendözümedür nükte degül”** sözleri ile sonsuz yaşama ağmak için kendisini her zamanlık başlangıç kaynağı olarak görür. İnsanın içerisinde barındırdığı iyi ve kötünün bütüncül kavranması gerektiğini ve kötü ile mücadele edilmesi gerektiğini vurgular;

*“Miskin Yunus’un nefsi dört tabiat içinde
İşkıla can sırrına penhan varasım gelür” (s. 67)*

Tanrı, kolektif olarak bilinçdışı bir kavramdır. Bu noktada Tanrı'nın (*Beni sorma bana bende degülven* (s. 218) fizikötesi düşün yaklaşımı ile özümsemesi ve içerlenmesi gerekir. Yunus bütün varlık düzeyinin Tanrısal olan dört özellik ile varlığa geldiğini ve sonsuz olan Tanrı'ya ulaşabilmek için ilkin iç varlık düzeyinin özümsemesi gerektiğini vurgular. Nefsin barındırdığı bütün kötülük değerleri; *“akıl anun sözün çünkim işitdi, tefekkür eyleyip kendiye gitti”* uyarısı ile düşüncenin akıl merkezli yoğunlaştırılması gerekliliğine işaret eder. Bu bakımdan Yunus, öz varlığın getirilerinin yine “öz”e dönüş sürecinde yücelik değerlerinin en üst noktasındaki Tanrı'ya akıl merkezli düşünce ile ulaşılacağını savunur.

2. Kuşatılan Ben'in Sembol Dili İle Seslenmesi

*“Yunus bu sözleri eğri büğrü söyleme
Seni sigaya çeker bir Molla Kasım gelir...”
“Kogıl ölüm endişesin”*

İnsan, şimdiki zaman boyutu ile yaşadığı çevrenin öteki insanların düşünsel bağlarından kopmadan yaşamda var olmak ister; *“Söz kılur kayguyu şad söz kılur bilişi yad”* (s. 57) sözü, öteki ile kurulan ilişkinin sınırlarının bildirişim yolu ile aşılacağını göstergesidir. *“Herhangi bir dil olgusunu ‘betimlemek’ kadar, aynı olguyu insanın zihinsel süreçleriyle ilişkilendirerek ‘açıklamak’ da bilimsel yaklaşımın önemli bir boyutu”* (Doğan, 2015a: 270) niteliği taşır. Çünkü bilmek, aynı zamanda ifade üzerine kurulu okuma/öğrenme/anlatma merkezli karşılıklı bildirişime dayanır. Bu noktada şairin *“güçlü ve zayıf sezdirimleri”* (Doğan, 2015a: 284) önemlidir. Yunus, bu aşamada, Korkmaz'ın ifadesi ile eşyanın ve nesnelliğin gizli kalmış yönlerini görünenin ötesinde görünmeyeni ifade eden semboller aracılığı ile açıklama yoluna gider (Korkmaz, 2002: 263);

*“Çıkıdum erik dalına anda yidüm üzümü
Bostan ıssı kakıyup dir ne yirsin kozumu*

(...)

*“Gözsüze fııldadım sagır sözüm işitmiş
Dilsüz çağırıp söyler dilümdeki sözümü*

(...)

Yunus bir söz söyledün hiçbir söze benzemez

Münâfıklar elinden örter ma'ni yüzünü” (s. 222).

Birlikte yaşanan “öteki”nin kuşatıcılığından kurtulmak isteyen kişi, “söz”e görünen anlamdan öte başka anlamlar yükleyerek soyutlamış olduğu şeyler üzerinden zihinsel anlamda bir “şifreleme” kurar. Doğan'ın ifadesi ile *“konuşucu, bir düşüncesini dil aracılığıyla kodlar/şifreler, dinleyici de bu kodlamayı/şifrelemeyi çözerek konuşucunun amaçladığı anlama erişmiş olur”* (Doğan, 2015a: 281). Görüntü düzeyinde benzerliği bulunmayan fakat ortak noktası bulunan olgular(erik, üzüm, ceviz) bilişsel

kavrayış düzleminde bir araya getirilmiş ve düşüncenin dili devreye girmiştir. Bu bakımdan Yunus, hayatta hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığı üzerine bir yaklaşımda bulunur. Sanatsal ifade ile görünen(ler), derin bilinçaltımızda dönüştürdüğümüz ve söze başka anlamlar yükleyerek dışa aktardığımız anlatım biçimlerimizdir. Tapduk'un kapısından çıkış, Tanrı'ya farklı yollardan ulaşmanın olanaksızlığına/olanaksızlığına göndermedir. Tanrı, evrenseldir ve insanlar birdir. Bu noktada Yunus, hakikate ulaşma yolunda bilinen ve bilinmeyen üzerine kurulu sembolik bir dünya kurar. Çıkkılan erik ağacı, Tanrı'ya ulaşmanın görünen/bilinen yoluna göndermedir. Üzüm yemek ise Yunus'un erginlenme aşamasında bilinen yolların yetersizliği anlamına göndermedir. Ceviz ise Tanrı'ya gidilen yolların ıssı/sahibi konumundaki insanların bu yolları dünyayı öteleyip içe yönelerek aşacağını zannetmesinin göstergesidir. Bu bakımdan gözsüze fisıldamak, görüneni görmemek, hakka yaşanan dünyanın dışlanarak ulaşılamazlığı vurgusudur. İşitme yetisi olmayanlar dünyayı, yaşanan dünyada olup bitenleri "duymadan" kendi gözleri ile anlamlandırmaya çalışan insanlardır. Yunus, bu insanların gözleri ile dünyayı anlamlandırdığını ve kendisini/anlatmak istediği şeyi anladığını vurgular. Dış dünyanın seslerine kendisini kapatan insanlar gözü ile dünyayı okuyup gören insanlardır. Bu noktada anlaşılabilirlik dil ile ifade edememeye geçer. Duyguların içsel deneyim ile yaşanması olgunlaşmanın son aşamasıdır. Yaşamsal düzlemde var olmak isteyen insan, dünyalık zaman diliminde anlaşılamazlık kaygısının getirilerini ötelemek ister. Söz, keskin bir şekilde olmaktan öte derin anlam dizgelerinin ardına "hiç bir söze benzemez" diyerek içinde yaşanan çevre'nin varlık alanlarına tehdidini öteleme şairi sembolik anlama götürür. "*Koşıl ölüm endişesin*" (s.61) ve "*Aşık Yunus bu sözi muhal diyü söylemez/Ma'ni yüzün gösterür ol aşıklar kocası*" (s. 145) sözleri ise kendisi ile olan içsel deneyimini yoğunluğa açan Yunus'un kendisini hayalden öte bilinç düzlemindeki bilinçliliğinin metne yansıyan yüzüdür. Ölüm endişesinin kovulması ruhsal bütünleşmenin bilişsel boyutudur. Kendisini Tanrısal olan kolektif ruhun yeryüzünde taşıyıcısı olarak bilişsel düzlemde konumlandıran Yunus,

"Gökde Peygamber ile mi'racı kılan benem

(...)

Hallac-ı Mansur'ıla dara asılan benem

(...)

Musi Peygamber ile binbir kelime kıldum

İsi Peygamber ile göklere çıkan benem" (s. 101)

sözleri ile sonsuz olan evrenin akışında Tanrı'nın ruhunun "ben" merkezinde aktarıldığını tüm insanlığa göksel ve içkin olan söylem ile **imler**. Nitekim aşkın olan Tanrı, içsel anlamda keşfedilen benin ruha açılan gücüdür. Zihinsel sınırlarını genişleten insan, geriye dönük yaşamı deneyimleyerek evrenin sonsuz akışına benliğini katmak ister. "*Adımı Yunus dakdum sırrum aleme çakdum/Bundan ilerü dahı söylenen*

benem” (s.102) sözleri, binlerce yıllık ruhsal birikimin sonsuz olan evrenin içerisindeki anlık zaman diliminde “Yunus” görüntüsünde ete kemiğe büründüğünün ve sonsuzluğa ağacağının gizil söylemidir.

Genel anlamı ile sanat, insan ruhunu içten kuşatan bir güçtür. Bu bağlamda kendisi ile olan deneyimini ana dili Türkçe aracılığı ile yoğunlaştıran Yunus, “dil”e sanatsal anlamda üst anlam yüklemesi yapar. İnsan, mikro kozmik düzlemde kozmik evrenin çekirdeğidir. Bu bakımdan Yunus, düşünsel anlamda aşamayan, yaratılanlara tek bir göz ile bakamayan insanları hakikat düzleminde Tanrısal ışığa ulaşamamış olarak görür. Sözün görünenin ötesinde görünmeyi anlatması gerekliliği üzerinde durarak “*Bir kişiye söyle sözi kim ma'niden haberi var*”(s. 53) sözü ile sayfanın öte yüzü ile söylenmesi vurgusu yapar. Bu noktada Tanrı, içsel deneyimin ötesinde bilişsel düzlemde kavranmalı; evrenin ruhuna sinen gizil anlamlar ile okunmalıdır. Yunus, bilmek isteyenlere erginleşme yolunda geriye dönük yaşamsal bir uyarı yapar ve “*Yunus yedi nişan didi evet üçünü gizledi/Anı dahı diyüvirem gelüp halvet soranlara* (s. 131) sözleri ile bu sürecin yedi yol üzerinelikliğini vurgular. Yedi, sembolik bağlamda aşkın olana yönelimi ve yetkinlik boyutuna ulaşmayı imler. Yaşam var oldukça sonsuzluğun sınırı yoktur. Nitekim eksik benin sınırlarını genişleterek tamlık boyutuna ulaşmak istediği son nokta ruh ve akıl düzleminde aşılacak olan olgunluk noktasıdır. Doğan, dilsel girdilerin anlamlandırılması sürecinde ele alınması gereken kavramlardan ilkinin “amaç” olduğunu vurgular (Doğan, 2015b: 126). Bu bakımdan sözün yorumlanması sürecinde Yunus’un vermek istediği ileti/anlatmak istediği toplumsal birleşmenin yolları üzerine açılır;

*“Yunus eger aşıkısan varlığın değşür yoklığa
İman kuşanın berk kuşan di hep eksüklük bendedür”* (s. 60)

Varlık, kendisini yokluğa, bitimsiz olana açmak istediği zaman, bilişsel düzlemde aşılması gereken bir bakıma “yoklukta var olmak” için ile “öte-beri” diyalektiği üzerine kurulu derin anlamsal göndermelere dayalı bir süreç başlar. Yokluk, biçim öncesine dönüştür ve “toprak-su” sembolizminden hareket ile yeniden doğuşu imler. Bu bakımdan varlığın yokluğa değiştirilmesi tinsel boyutta yeniden var olma isteğinin dışavurumudur. Bu aşamada bilinç, varlık boyutunun dışına çıkıp yoklukta var olmak ister. “İman”; içsel anlamda taşınan enerji bütünlüğünü işaret ettiği gibi görünen dünyanın (varlık boyutu) “korku”, “kaygı” gibi insanı tetikleyen, ezen, çürüten duyguların aşılarak ruhsal boyuta taşınmasına göndermedir. Görünen dünyanın nesnel görüntü düzeyleri terk edildiği gibi ötekilerin düşün yapısı da aşılarak bilişsel düzlemde “toprak” ile sonsuzluk özlemi kendisini açığa çıkarır. “*Yunus canını terkit bildüklerini terkit*” (s. 182), “*Canum bu tene gireli nazarum yokdur altuna*” (s. 198), “*Girdim ışkun denizine bahırlayın yüzer oldum*” (s. 197) sözleri böylesi bir biliş düzeyinin söze dönüştürülmüş biçimidir. Yunus, “ben”in eksikliğinin bilincinde olması

gerektiği; bütünleşmenin güç ve akıl-düşünce bağının koparılmadan öğrenerek aşılımaya çalışılması yönünde yol gösterir;

“Eger devlet gerekse akla danış (s.15)”

“Niçe ilm ü amel sen bu tapuda

Niçe yıldan berüsin bu kapuda” (s. 20)

Devlet, kişilerarası ulaşılmak istenen yücelik değerlerinin somut kavramlardan yalıtılmış bir değerdir. Türk düşün sistemi, bilgi merkezli dünyanın şekillenmesinde en üst noktayı oluşturan aklın yol göstericiliğinde ulaşılan konumu, soyutlararası bütünlük gösteren ve kişilerarası yücelik değerlerinin zirve noktası olan devlet bilinci etrafında şekillendirmiştir. Bu bakımdan söz konusu bilinç, kendisini akıl noktasında konumlandırıp bilme, anlama, okuma edimi merkezli deneyimlemelidir.

3. Yüce Birey Ya da Ulu Kişi Bağlamında Yunus

Yüce birey ya da ulu kişiler, binlerce yıllık bir oluş deneyimine ait bilgi birikiminin insanlaşmış, kişileşmiş biçimidir ve taşıdıkları bilgi birikimi ile insanlara yol göstericilik işlevi üstlenir (Korkmaz, 2016: 15). Toplumsal olduğu kadar evrensel düzlemde de yaratıcıyı ve yaratılan evreni bütüncül düzlemde kavramanın olanaklılığını söze dönüştüren Yunus, şiirlerinde -tüm insanlığa- insanı homo semiyotik bağlamda bütünün parçası ve evrensel ruhun taşıyıcısı olarak görmenin yollarını işlemiştir. Kişisel düzlemde iç benliğinin bilincine ulaşan Yunus, geriye dönük tarihselliğini kavrayarak görünen dünyayı özümsemiş ve söze yüklediği çağrışımsal değerler ile dünyayı Yunus’un dilinden okumanın gerekliliği üzerinde durmuştur. Kendilik değerleri ile bütünleşen Yunus, yazdıkları ile kişileş(tir)me üzerinden Türk düşünsel bir(ey)leşme sürecinin yollarını bilinir kılmıştır.

“Tag ne kadar yüksek ise yol anun üstünden aşar

Yunus Emre’ m yolsuzlara yol gösterdi vü hoş ider” (s. 173)

diyen Yunus, toplumsal birleşme yolunda; “bilgi ve rol ödünçlemesi (Korkmaz 2016: 16)” bakımından kutlu var oluş biçiminin bilgi ve deneyimler ölçüsünde yol göstericiliğini üstlendiği kadar; *“Et ü deri süngük çatan hükmeyleyüp diri tutan (s.112)”* benim sözü ile de “kolektif ruh” un kişiler düzleminde görünümüdür. Toplumların zor zamanlarında onları bilişsel boyutta başka bir aşamaya taşıyan yüce bireyler, mitsel anlamda kurucu işlev üstlenirler. Bu bakımdan, *“Her dem yeniden doğarız/Bizden kim usanası?”* sözü, kolektif biliş düzlemine varlığın öz’ünün uzam ve zaman sınırı tanımadan yaşam var olduğu müddetçe yeniden doğabileceği olanaklılığı niteliğindedir. Yunus, yaşadığı zaman diliminde görünenin “şey”ler dünyasının ötesinde kozmik evrenin ruhuna sinen Tanrısal ışığın arayıcısı ve taşıyıcısı olmuştur. Evreni, homo-semiyotik anlamda akıl düzleminde okuduğu kadar toplumsal bir olgu olarak da okumanın yollarını zaman ötesi düzlemde seslenerek açıklamış ve tarihsel var oluş biçiminin yollarını uyarı biçiminde işaret etmiştir. Kişisel bireyselleşmenin

ötesinde atalar belleğine yapılan ontik dokunuş sayesinde toplumsal anlamda yaratıcıyı ve yaratılan evreni bütüncül düzlemde kavramanın olanaklılığını söze dönüştürmüştür. Kendisini yeryüzünde Tanrı'nın değerler düzlemindeki varlık alanının taşıyıcı öznesi olarak gören Yunus, zamanı diyalektik düzlemde okumak isteyen kişiler için bilişsel düzlemde kendisinden sonrakiler için bilişsel bir var oluş alanı açmıştır. Söz konusu alan, yaşanan şimdilik zaman diliminde var olan görüntü düzeylerinin silinmesine ve geçmişte yaşanan anımsama imgelerinin aklın işitim imgesi yolu ile düşünce boyutuna taşınması ve bilinç düzeyine dokunması üzerine kuruludur. Bireysel anlamda iç benliğinin bilincine ulaşan Yunus, kendilik değerleri ile bütünleşme sürecinde görünen dünyayı özümsemiş ve kendisini düşünce ve akıl merkezinde konumlandırarak Türk insanının kişiselleşmiş sembolü olmuştur. Bu bakımdan, kendi merkezine doğru yaptığı yolculuğu kendi dışına çıkıp düşünce ve akıl merkezinde konumlandırarak Yunus, tarihsel varlık alanından geleceğe dönük toplumsal bir bilgi alanı açmıştır.

Sonuç

Yunus, yaşadığı tarihsel bağlam itibari ile Türk insanının derin düşünsel birikiminin kişisel düzlemde taşıyıcısı olduğu kadar söze yüklemiş olduğu derin anlamlar ile sanatın yaratıcılık boyutunu evrensel düzleme taşımıştır. Yunus, aşkın olan Tanrı'ya içselleştirmenin ötesinde düşünce merkezli akıl boyutu ile ulaşılacağını vurgulayarak varlık alanını geleceğe dönük toplumsal yol göstericilik boyutuna taşımıştır. Bireysel anlamda iç benliğinin bilincine ulaşan Yunus, geriye dönük tarihselliğini kavrayarak bütünleşme sürecinde görünen dünyayı özümsemiş ve söze yüklediği çağrışımsal değerler ile dünyayı Yunus'un dilinden okumanın gerekliliği üzerinde durmuştur. Kendisi ile olan içsel deneyimini söz konusu çağrışımsal değerler ile yoğunlaştıran Yunus, bilişsel düzlemde kendisini düşünce ve akıl merkezinde konumlandırarak Türk insanının kişiselleşmiş sembolü olmuştur.

KAYNAKÇA

- CAMPBELL, Joseph (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. 2. Baskı, (Çev.: Sabri Gürses), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- DOĞAN, Gürkan (2015a). "Şiir Dili, Bağıntı ve Zayıf Sezdirimler", *Anlamlandırma Süreçleri*, 269-300, İstanbul: Kesit Yayınları.
- DOĞAN, Gürkan (2015b). "Söylemin Yorumlanması", *Anlamlandırma Süreçleri*, 123-153, İstanbul: Kesit Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki (2010). *Yunus Emre Divân ve Risâletü'n Nushiyye*. İstanbul: Derin Yayınları.
- JUNG, Carl Gustav (2009). *Dört Arketip*. 3. Baskı, (Çev.: Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan (2016). "Arketipsel Sembolizm Açısından Dede Korkut Anlatılarındaki Yüce-Birey ve Alp-Bilge Tipi", *Dede Korkut Okumaları*, (Ed.: Ramazan Korkmaz), 13-25, İstanbul: Kesit Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan (2002). *İkaros'un Yeni Yüzü, Cahit Sıtkı Tarancı*. Ankara: Akçağ Yayınları.